

Overzicht aanpassing eindtermen (per een nog nader te bepalen ingangsdatum)

De volgende aanpassingen in de Eindtermen Accountantsopleidingen zullen, zodra de implementatiedatum van de EU-Duurzaamheidsrichtlijn respectievelijk de Nederlandse implementatiewetgeving bekend is, van kracht worden.

1. Aan de eindtermen wordt in hoofdstuk 4 een afzonderlijke considerans toegevoegd die ziet op de eindtermen van de vakgebieden die relevant zijn voor (assurance bij) duurzaamheidsverslaggeving.

Considerans inzake (eindtermen) duurzaamheidsverslaggeving

In de afgelopen 20 jaar is niet-financiële informatieverstopping ofwel duurzaamheidsverslaggeving ('sustainability reporting') steeds belangrijker geworden. Veel ondernemingen zijn gaan beseffen dat financiële prestaties, zoals deze vooral blijken uit de jaarrekening, niet doorslaggevend zijn voor de lange termijn overleving, maar dat daarvoor een bredere bezinning op de maatschappelijke verantwoordelijkheid van ondernemingen noodzakelijk is. Sinds kort is de ontwikkeling van de regelgeving inzake duurzaamheidsverslaggeving in een stroomversnelling geraakt. Een mijlpaal was de aankondiging in september 2020 van de IFRS Foundation om een International Sustainability Standards Board (ISSB) op te richten, een zusje van de IASB. De belangrijkste recente ontwikkeling op het gebied van duurzaamheidsverslaggeving is de publicatie door de EU op 21 april 2021 van het voorstel voor de Corporate Sustainability Reporting Directive (CSRD ofwel Duurzaamheidsrichtlijn), van toepassing op grote en beursgenoteerde ondernemingen. De specifieke standaarden moeten nog worden ontwikkeld, maar het is de bedoeling dat de nieuwe richtlijn reeds per 1 december 2022 is geïmplementeerd in de nationale wetgevingen en met ingang van het bestuursverslag 2023 van kracht wordt.

CEA is van mening dat deze ontwikkelingen gevolgen dienen te hebben voor het curriculum van de accountantsopleidingen, niet alleen voor de oriëntatie 'Assurance', maar ook voor de oriëntatie 'Accountancy-MKB'. Weliswaar heeft de nieuwe regelgeving geen directe invloed op de bestuursverslagen in het MKB, maar wel een indirecte: enerzijds zal naar verwachting het MKB op vrijwillige basis meer informatie over duurzaamheid gaan opnemen, en anderzijds zullen stakeholders - zoals financiers, subsidiegevers en maatschappelijke organisaties - steeds vaker verlangen dat zij over duurzaamheid worden geïnformeerd. Voldoende aandacht voor duurzaamheid wordt van belang voor de continuïteit van organisaties.

Het leerdoel dat CEA nastreeft inzake duurzaamheidsverslaggeving is dat de startbekwame accountant voldoende inzicht heeft in de algemene vraagstukken met betrekking tot duurzaamheid en de gevolgen daarvan voor de strategie, financiering en interne prestatiebeoordeling, en dat de startbekwame accountant kan beoordelen of de in het bestuursverslag opgenomen duurzaamheidsinformatie is opgenomen in overeenstemming met de daaraan te stellen eisen.

CEA realiseert zich dat het voorgaande op zichzelf niet noodzakelijkerwijze leidt tot het aanpassen van de tekst van de eindtermen. In de eindtermen van alle hoofdvakken wordt immers al gerefereerd aan niet-financiële informatie. Deze considerans is dan ook vooral bedoeld om de opleidingen aan te sporen meer gewicht aan dat element van de eindtermen te geven. Het onderwerp duurzaamheidsverslaggeving leent zich naar de mening van CEA bijvoorbeeld uitstekend als een onderwerp waarop een integratie kan worden aangebracht tussen de drie hoofdvakken, alsmede tussen de theorie- en de praktijkopleiding. Niettemin heeft deze ontwikkeling geleid tot een aantal aanpassingen van de eindtermen van de hoofdvakken, waaronder de consistente vervanging van de term 'niet-financiële informatie' door duurzaamheidsinformatie of duurzaamheidsverslaggeving.

CEA heeft overwogen om ook aanpassingen aan te brengen in de eindtermen van een aantal niet-kernvakken, in het bijzonder Financiering (zoals het rekening houden met duurzaamheidsaspecten bij de investeringsanalyse), Management Accounting (zoals het benoemen van duurzaamheidsaspecten bij prestatie maatstaven en prestatie meting) en Strategie, Leiding en Organisatie (zoals de invloed van duurzaamheid op de ondernemingsstrategie). Toch is daartoe, vooralsnog, niet besloten. Niet omdat deze aspecten niet van belang zouden zijn, maar omdat CEA meent dat een snelle implementatie van de verhoogde aandacht voor duurzaamheid minder goed mogelijk is voor vakken die in een eerdere fase van de studie worden gegeven, mede omdat deze vakken bij vele instellingen buiten de directe invloedssfeer liggen van de accountantsopleiding. In plaats daarvan is bij het vak Financial Accounting een algemene eindterm geformuleerd op basis waarvan de student inzicht dient te krijgen in de vraagstukken van duurzaamheid als zodanig, los van de daarmee samenhangende verslaggeving, interne beheersing en beoordeling of controle door de accountant. Uiteraard is er geen verplichting om deze eindterm onder te brengen in het vak Financial Accounting, mits ergens in de opleiding hieraan aandacht wordt besteed. In een latere fase wordt deze algemene eindterm mogelijk alsnog opgenomen bij de afzonderlijke vakken.

Voor Financial Accounting geldt voorts dat de eindterm inzake het bestuursverslag, waarin onder andere de duurzaamheidsinformatie is opgenomen, is aangescherpt.

Voor ICAIS geldt dat de inrichting van processen en beheersingsmaatregelen rond financiële en niet-financiële data in de basis conceptueel hetzelfde is. Bij diverse eindtermen is de term 'financiële informatie' vervangen door 'sturings- en verantwoordingsinformatie', waaronder mede de duurzaamheidsinformatie valt.

Voor Audit & Assurance geldt dat de eindtermen reeds voorzien in het verstrekken van assurance over andere verantwoordingen dan jaarrekeningen, als onderdeel van de opdracht tot controle van de jaarrekening en aanverwante stukken dan wel als een afzonderlijke opdracht. CEA is van mening dat opleidingen in het curriculum gezien de ontwikkelingen, expliciet aandacht moeten geven aan de assurance aspecten rond duurzaamheid bij de behandeling van assuranceopdrachten.

CEA is van mening dat vanaf van het studiejaar 2022/2023 in het theoriedeel van de accountantsopleidingen de bijzondere aandacht voor duurzaamheidsvraagstukken dient te worden ingevoerd. Voorts dienen alle studenten die na de datum van inwerkingtreding, die nu gepland staat op 1 januari 2023, afstuderen voldoende basiskennis en -vaardigheden inzake duurzaamheidsvraagstukken te hebben, passend bij het niveau van de startbekwame accountant. Dat betekent dat eventueel een additionele verplichting in de opleiding dient te worden opgenomen voor studenten die nog onvoldoende kennis van duurzaamheidsvraagstukken hebben verkregen.

Het is niet de bedoeling dat een vergrote aandacht voor duurzaamheidsvraagstukken leidt tot een uitbreiding van de duur en studielast in het theoretisch of praktisch deel van de accountantsopleiding. Om die reden zijn bij Financial Accounting en ICAIS eindtermen aangepast. Bij Financial Accounting is verlichting aangebracht in de eindtermen inzake organisaties zonder winstoogmerk en organisaties in bijzondere bedrijfstakken. Bij ICAIS is de eindterm ICAIS-10 inzake analyse- en rapportagetools aangepast en is het niveau verlaagd bij deze eindterm. Bij Audit & Assurance is gekozen om een eindterm toe te voegen ter verduidelijking van de aandacht voor duurzaamheid. Hiermee wordt bereikt dat duurzaamheid expliciet wordt benoemd, alhoewel impliciet dit ook in eindtermen 12.1-12.7 is opgenomen. Voor het praktijkdeel van de accountantsopleiding geldt dat het totaal aantal uren dat een trainee aan bepaalde voorgeschreven werkzaamheden respectievelijk opdrachten moet besteden gelijk blijft. Wel dient, voor de praktijkopleiding tot Assurance, de helft van het aantal uren dat minimaal besteed moet worden aan overige assurancewerkzaamheden besteed te worden aan assurance van duurzaamheidsrapportages.

2. Aanpassingen eindtermen Financial Accounting (voor zowel de oriëntatie 'Assurance' en de oriëntatie 'Accountancy-MKB').

a) Eindterm FA-16 wordt als volgt:

De startbekwame accountant is in staat om te onderkennen dat voor **organisaties zonder winstoogmerk** en **organisaties in bijzondere**

bedrijfstakken specifieke informatiebehoeften en daarop afgestemde regelgeving bestaat (beheersingsniveau A).

b) Eindtermen FA-17 vervalt.

Toelichting:

Voor de verzwaring van de aandacht voor duurzaamheidsverslaggeving (zie hierna) wordt een compensatie aangebracht in een verlichting van de eisen die in FA-16 en FA-17 zijn gesteld. De gedachte hierachter is dat duurzaamheidsverslaggeving een bredere werking heeft (voor alle grote en beursgenoteerde ondernemingen) dan sectorspecifieke verslaggeving en dat deze laatste, waar relevant voor de betreffende accountant, onderdeel zal (moeten) zijn van de vervolgeducatie.

c) Eindterm FA-18 wordt als volgt:

De startbekwame accountant is in staat om te beoordelen in hoeverre een **bestuursverslag**, waaronder de daarin opgenomen **duurzaamheidsinformatie**, is opgemaakt in overeenstemming met de normen zoals deze zijn begrepen in de Nederlandse wetgeving en de Richtlijnen van de Raad voor de Jaarverslaggeving (Beheersingsniveau theorie CBoK C, praktijk Assurance C).

Toelichting:

De formulering is strakker gemaakt en sluit nu aan op die inzake de beoordeling van de jaarrekening (FA 8-1). Hiermee wordt mede het toegenomen belang van het bestuursverslag benadrukt, mede omdat de accountant sinds 2016 dient vast te stellen of het bestuursverslag al dan niet materiële fouten bevat. De in de oude eindterm genoemde informatiebehoeften van stakeholders kan worden geacht, in algemene zin, te zijn begrepen in de gestelde normen.

De eindterm vraagt voorts om een expliciete toetsing aan de vereisten voor duurzaamheidsverslaggeving. De CSRD wordt als zodanig niet genoemd, mede omdat deze geen directe werking heeft, maar moet leiden tot aanpassing van de Nederlandse wetgeving. Ook de standaarden van EFRAG ter uitwerking van de CSRD vallen onder de normen, evenals eventuele nationale invullingen door de Raad voor de Jaarverslaggeving.

d) Eindterm FA-19 vervalt.

Toelichting:

Met het van toepassing worden van de Duurzaamheidsrichtlijn (CSRD) is aan deze eindterm geen behoefte meer. Het opnemen van uitgebreide duurzaamheidsinformatie in het bestuursverslag, naast de jaarrekening, kan worden beschouwd als een vorm van geïntegreerde verslaggeving.

e) Eindterm FA-20 (nieuw) wordt als volgt:

De startbekwame accountant is in staat om **algemene vraagstukken** met betrekking tot **duurzaamheid** te onderkennen en de gevolgen daarvan te verwoorden voor de strategie, financiering en interne prestatiebeoordeling bij organisaties (Beheersingsniveau theorie CBoK A).

Toelichting:

CEA heeft vooralsnog geen aanpassingen gedaan in de eindtermen van een aantal niet-kernvakken, zoals Financiering (zoals het rekening houden met duurzaamheidsaspecten bij de investeringsanalyse), Management Accounting (zoals het benoemen van duurzaamheidsaspecten bij prestatie maatstaven en prestatie meting) en Strategie, Leiding en Organisatie (zoals de invloed van duurzaamheid op de ondernemingsstrategie). Niet omdat deze aspecten niet van belang zouden zijn, maar omdat CEA meent dat een snelle implementatie van de verhoogde aandacht voor duurzaamheid minder goed mogelijk is voor vakken die in een eerdere fase van de studie worden gegeven, mede omdat deze vakken bij vele instellingen buiten de directe invloedssfeer liggen van de accountantsopleiding. In plaats daarvan is bij het vak Financial Accounting een algemene eindterm geformuleerd op basis waarvan de student inzicht dient te krijgen in de vraagstukken van duurzaamheid als zodanig, los van de daarmee samenhangende verslaggeving, interne beheersing en beoordeling of controle door de accountant. Uiteraard is er geen verplichting om deze eindterm onder te brengen in het vak Financial Accounting, mits ergens in de opleiding hieraan aandacht wordt besteed. In een latere fase wordt deze algemene eindterm mogelijk alsnog opgenomen bij de afzonderlijke vakken.

3. Aanpassingen eindtermen Internal Control Accounting Information Systems (voor zowel de oriëntatie 'Assurance' en de oriëntatie 'Accountancy-MKB').

Gebaseerd op de ontwikkelingen inzake duurzaamheidsverslaggeving zoals beschreven in de considerans worden de volgende aanpassingen doorgevoerd in de eindtermen ICAIS.

a) Eindterm ICAIS-10 wordt als volgt:

De startbekwame accountant is in staat om de geschiktheid te bepalen van de voor de managementinformatie en externe verslaggeving gehanteerde **analyse- en rapportagetools** (beheersingsniveau theorie CBoK A).

Toelichting:

Voorgestelde niveau aanpassing is gebaseerd op vaststelling dat geschiktheidsbeoordeling van deze tools (en met name de verslaggevingstools XBRL/SBR) ook in de hoofdvakken Audit & Assurance alsmede Financial Accounting wordt afgedekt en bij het hoofdvak ICAIS een minder prominente plaats verdient.

b) Eindterm ICAIS-17 wordt als volgt:

De startbekwame accountant is in staat om vanuit het perspectief van **corporate governance** de werking van het systeem van interne controle met betrekking tot sturings- en verantwoordingsinformatie en de eventuele risico's en gevolgen te beschrijven respectievelijk te evalueren (beheersingsniveau theorie en praktijk CBoK B, oriëntatie Assurance C).

Toelichting:

Door de oorspronkelijke term 'financiële informatie' te vervangen door 'sturings- en verantwoordingsinformatie' wordt tot uitdrukking gebracht dat alle sturings- en verantwoordingsinformatie, waaronder mede de duurzaamheidsinformatie, onderhevig is aan de werking van interne controle en als zodanig ook een plaats heeft in het perspectief van corporate governance.

c) Eindterm ICAIS-18 wordt als volgt:

De startbekwame accountant is in staat om in het kader van interne beheersing, en meer specifiek de interne controle m.b.t. sturings- en verantwoordingsinformatie, een ontwerp aangaande de toewijzing van **taken, verantwoordelijkheden en bevoegdheden** te bediscussiëren respectievelijk hierover te adviseren aan bestuur en toezichhoudend orgaan (beheersingsniveau theorie CBoK B, oriëntatie Assurance C).

Toelichting:

Door de oorspronkelijke term 'financiële informatie' te vervangen door 'sturings- en verantwoordingsinformatie' wordt tot uitdrukking gebracht dat alle 'sturings- en verantwoordingsinformatie', waaronder mede de duurzaamheidsinformatie, onderhevig is aan de werking van interne beheersing en interne controle wanneer het gaat over advies inzake de toewijzing van taken, verantwoordelijkheden en bevoegdheden.

d) Eindterm ICAIS-19 wordt als volgt:

De startbekwame accountant is in staat om de invloed van **bedrijfsethiek**, als element van de beheersingsomgeving, op de werking van het systeem van interne controle m.b.t. sturings- en verantwoordingsinformatie te kunnen benoemen respectievelijk kritisch te becommentariëren (beheersingsniveau theorie en praktijk CBoK B, oriëntatie Assurance C).

Toelichting:

Door de oorspronkelijke term 'financiële informatie' te vervangen door 'sturings- en verantwoordingsinformatie' wordt tot uitdrukking gebracht dat bedrijfsethiek betrekking heeft op alle 'sturings- en verantwoordingsinformatie', waaronder mede de duurzaamheidsinformatie hetgeen ook verankerd is in de gangbare theorieën en modellen van interne beheersing (e.g. COSO, control environment).

4. Aanpassingen eindtermen Audit & Assurance (voor zowel de oriëntatie 'Assurance' en de oriëntatie 'Accountancy-MKB').

Gebaseerd op de ontwikkelingen inzake duurzaamheidsverslaggeving zoals beschreven in de considerans worden de volgende aanpassingen doorgevoerd in de eindtermen A&A.

- a) Eindterm A&A-9 wordt hernoemd naar eindterm A&A 9.1
b) Eindterm A&A 9.2 (nieuw) wordt als volgt:
De startbekwame accountant is in staat om **verschillen** en **overeenkomsten** tussen **jaarrekeningcontroles** en **assurance over andere objecten van onderzoek** (waaronder duurzaamheidsinformatie) te doorgronden (Beheersingsniveau oriëntatie Assurance C).

Toelichting:

Er is gekozen om een eindterm toe te voegen ter verduidelijking van de aandacht voor duurzaamheid. Hiermee wordt bereikt dat duurzaamheid expliciet wordt benoemd, alhoewel impliciet dit ook in eindtermen A&A-11 en A&A-12 is opgenomen.

Eindterm A&A-9 (hernoemd naar A&A-9.1) benoemt het Stramien voor Assurance opdrachten. Het past niet in die eindterm om duurzaamheid hierin te verbijzonderen, omdat het stramien ook op allerlei andere opdrachten van toepassing is. Wat in die eindterm ontbreekt is doorgronden van verschillen en overeenkomsten tussen jaarrekeningcontroles en andere objecten van onderzoek. Dat speelt ook specifiek bij duurzaamheid, al dan niet in combinatie met een jaarrekeningcontrole.

- c) Eindterm A&A 12.2 wordt als volgt:
De startbekwame accountant is in staat om voor een assurance-opdracht, niet zijnde een jaarrekeningcontrole, in overeenstemming met de van toepassing zijnde beroepsreglementering de relevante kennis van de entiteit en zijn omgeving respectievelijk de kenmerken van het object van onderzoek te verzamelen om vervolgens de relevante risico's op afwijkingen van materieel belang te beschrijven en in te schatten (beheersingsniveau theorie CBoK B, oriëntatie C en praktijk C).

Toelichting:

Vervanging van 'huishouding' door 'entiteit'. Daarmee wordt dezelfde terminologie gehanteerd als 11.2

5. Aanpassing normering eindtermen praktijkopleiding (alleen oriëntatie Assurance).

De normering van de eindtermen van het praktijkdeel van de opleiding met de oriëntatie 'Assurance' wordt als volgt gewijzigd.

Soorten werkzaamheden	Wordt	Was
Totaal aantal uren praktijkopleiding	3.000	3.000
Aantal uren voorgeschreven werkzaamheden	1.500	1.500
waarvan assurancewerkzaamheden	1.500	1.500
- jaarrekeningcontroles	minimaal 75%	minimaal 75%
- controle of beoordeling van duurzaamheidsinformatie	minimaal 5%	-
- overige assurance-opdrachten	minimaal 5%	minimaal 10%

Het minimum aantal uren dat in de praktijkopleiding besteed moet worden aan de eindtermen van het vakgebied Audit & Assurance bedraagt voor deze oriëntatie 1.500 uren, waarbij de trainee tenminste 1.125 uren (75% van 1.500) moet besteden aan jaarrekeningcontroles en tenminste 150 uren (10% van 1.500) aan overige assurance-opdrachten, waarbij sprake is van variatie in typen opdrachten en complexiteit van de opdrachten. Van de niet-jaarrekeningcontroles moet ten minste de helft (75 uur) besteed worden aan assurance van duurzaamheidsinformatie.

Hierna is een overzicht opgenomen met alle aangepaste eindtermen (in revisie).

Nr.	Eindterm voor de opleiding met oriëntatie 'Assurance' resp. 'Accountancy-MKB'	Theorie			Praktijk		
		CBoK	Oriëntatie Assurance	Oriëntatie Acc-MKB	CBoP	Oriëntatie Assurance	Oriëntatie Acc-MKB
	De startbekwame accountant is in staat om						
A&A-9.2 <u>(nieuw)</u>	verschillen en overeenkomsten tussen jaarrekeningcontroles en assurance over andere objecten van onderzoek (waaronder duurzaamheidsinformatie) te doorgronden.		C				
A&A-12.2 <u>(aangepast)</u>	voor een assurance-opdracht , niet zijnde een jaarrekeningcontrole, in overeenstemming met de van toepassing zijnde beroepsreglementering de relevante kennis van de <u>entiteit</u> en zijn omgeving respectievelijk de kenmerken van het object van onderzoek te verzamelen om vervolgens de relevante risico's op afwijkingen van materieel belang te beschrijven en in te schatten.	B	C	C		C	C
FA-16 <u>(aangepast)</u>	te onderkennen dat voor organisaties zonder winstoogmerk en organisaties in bijzondere bedrijfstakken specifieke informatiebehoeften en daarop afgestemde regelgeving bestaat.	<u>A</u>					
FA-17	Vervallen.						
FA-18 <u>(aangepast)</u>	te beoordelen in hoeverre een bestuursverslag , waaronder de daarin opgenomen duurzaamheidsinformatie , is opgemaakt in overeenstemming met de normen zoals deze zijn begrepen in de Nederlandse wetgeving en de Richtlijnen van de Raad voor de Jaarverslaggeving.	C				C	
FA-19	Vervallen.						
FA-20 <u>(nieuw)</u>	algemene vraagstukken met betrekking tot duurzaamheid te onderkennen en de gevolgen daarvan te verwoorden voor de strategie, financiering en interne prestatiebeoordeling bij organisaties.	A					
ICAIS-10	de geschiktheid te bepalen van de voor de managementinformatie en externe verslaggeving gehanteerde analyse- en rapportagetools (zoals XBRL/SBR) , alsmede de betrouwbaarheid van de opgeleverde gegevens te beoordelen en hierover te adviseren.	<u>A</u>					
ICAIS-17	vanuit het perspectief van corporate governance de werking van het systeem van interne controle met betrekking tot <u>sturings- en verantwoordingsinformatie</u> en de eventuele risico's en gevolgen te beschrijven respectievelijk te evalueren.	B	C		B	C	
ICAIS-18	in het kader van interne beheersing, en meer specifiek de interne controle m.b.t. <u>sturings- en verantwoordingsinformatie</u> , een ontwerp aangaande de toewijzing van taken, verantwoordelijkheden en bevoegdheden te bediscussiëren respectievelijk hierover te adviseren aan bestuur en toezichthoudend orgaan.	B	C				

Nr.	Eindterm voor de opleiding met oriëntatie 'Assurance' resp. 'Accountancy-MKB'	Theorie			Praktijk		
	De startbekwame accountant is in staat om	CBoK	Oriëntatie Assurance	Oriëntatie Acc-MKB	CBoP	Oriëntatie Assurance	Oriëntatie Acc-MKB
ICAIS-19	de invloed van bedrijfsethiek , als element van de beheersingsomgeving, op de werking van het systeem van interne controle m.b.t. <u>sturings- en verantwoordingsinformatie</u> te kunnen benoemen respectievelijk kritisch te becommentariëren.	B	C		B	C	